

Historični seminar 8

Uredila

Katarina Keber in

Luka Vidmar

Ljubljana 2010

HISTORIČNI SEMINAR 8

Uredniški odbor Katarina Keber, Katarina Šter, Luka Vidmar,
Mojca Žagar Karer

Znanstvena monografija je recenzirana.

Uredila Katarina Keber in Luka Vidmar

Jezikovni pregled

slovenskih delov besedila Luka Vidmar

Prevod in jezikovni pregled

angleških delov besedila DEKS, Luka Vidmar, Nada Grošelj

Oblikovanje in prelom Brane Vidmar

Oblikovalska zasnova Milojka Žalik Huzjan

Založil Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založnika Oto Luthar

Glavni urednik Vojislav Likar

Spletno mesto: <http://hs.zrc-sazu.si/eknjiga/HS8.pdf>

ISBN elektronske izdaje: 978-961-254-216-0

ISBN tiskane izdaje: 978-961-254-215-3

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

930.85(082)

930.1(082)

HISTORIČNI seminar 8 [Elektronski vir] / uredila Katarina Keber in Luka Vidmar. - El. knjiga. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010

ISBN 978-961-254-216-0

1. Keber, Katarina

252226304

© 2010, Založba ZRC, ZRC SAZU

Vse pravice pridržane. Noben del te izdaje ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oz. na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače, brez predhodnega pisnega dovoljenja lastnikov avtorskih pravic (copyrighta).

Drobci o Pliniju (Crusta Pliniana)

MATEJ HRIBERŠEK*

IZVLEČEK

Pričujoči prispevek je pregledna sinteza nekaterih vidikov Plinijevega življenja in dela, s katerimi se še vedno ukvarjajo sodobni raziskovalci. Obravnava zlasti probleme datacije, vprašanje utemeljenosti dosedanjih spoznanj o Plinijevem življenju in delu ter razkriva nekaj dilem ob prevajanju njegovega *Naravoslovja*.

KLJUČNE BESEDE

latinščina, Plinij Starejši, *Naravoslovje*, srebrna latinščina

ABSTRACT

The paper surveys some aspects of Pliny the Elder's life and work, which are still being scrutinised in contemporary scholarship. In addition to focusing on the problems of datation and the validity of the conclusions drawn so far about Pliny's life and work, it reveals some dilemmas encountered in translating his *Natural History*.

KEY WORDS

Latin language, Pliny the Elder, *Natural history*, Silver Latin

Družina Plinij(c)ev

Gaj Plinij Sekund »Starejši« se je rodil v času vladavine cesarja Tiberija konec leta 23 ali v začetku l. 24 po Kr. Njegov rojstni kraj je bil Novi Komum (danes Como), majhno mesto v Transpadanski Galiji ob Larijskem jezeru (*lacus Larius*, danes Lago di Como), ki mu je dal l. 59 pr. Kr. dokončno podoba Cezar, ko je ob nemirih alpskih plemen v skladu z Vatinijevim zakonom (*lex Vatinia*)¹ utrdil področje severne Italije in tu naselil novih 5000 naseljencev; takrat je mesto dobilo tudi ime: *Novum Comum*.² Edina pričevanja

* Asist. dr. Matej Hriberšek, Oddelek za klasično filologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana; matej.hribersek@guest.arnes.si.

¹ Publij Vatiniij je v času prvega triumvirata kot tribun pomagal Cezarju pri izglasovanju nekaterih zakonskih predlogov. Prim. *The Oxford Classical Dictionary*, str. 852, 1583.

² Gl. Chilver, *Cisalpine Gaul*, str. 106–112. O tem poroča tudi Svetonij (*Divus Iulius* 28): *re[t]ulit etiam, ut colonis, quos rogatione Vatinia Novum Comum deduxisset, civitas adimeretur*.

o Plinijevi, nedvomno bogati družini, ki je bila v domačem municipalnem okolju med vodilnimi, imela pa je tudi precej posestev in podeželskih pristav v okolici Larijskega jezera, so ohranjeni napisi.³ Od Plinijevih sorodnikov poznamo bolje le njegovo sestro Plinijo; ta se je poročila z Lucijem Cecilijem Sekundom (*L. Caecilius Secundus*), ki je bil po rodu prav tako iz mesta Novi Komum. Ker pa je Plinija kmalu ovdovela, je Plinij, ki je bil neporočen in brez otrok, prevzel skrb zanjo in za njenega sina (61–ok. 112 po Kr.), ki ga je tudi posinovil (mladenič je prevzel uјčevo ime: Gaj Plinij Cecilij Sekund (*C. Plinius Caecilius Secundus*) Mlajši).⁴

Plinijevi pokrovitelji

Kot svobodnorojenemu je bila Pliniju odprta pot do stanu vitezov, ki so zasedali vidna mesta ne le v vojaških enotah, ampak tudi v državni upravi.⁵ V Rim, ki je takrat postajal mesto vse večjih ekstremov,⁶ je Plinij menda prišel v času cesarja Kaligule. Njegovo izobrazbeno pot je usmerjal državnik in literat Pomponij Sekund,⁷ ki je bil verjetno tudi Plinijev patron; ta naj bi ga v prvih letih vladavine cesarja Klavdija (vladal 41–54) tudi vpeljal v kroge visoke rimske družbe, čeprav trdnih dokazov za to ni. Pod njegovim mentorstvom se je temeljito poglobljaj zlasti v retoriko, pod vplivom Pomponijevega prijatelja stoika Tita Klodija Trazea Peta (*T. Clodius Thræsea Paetus*) in Aneja Seneke Mlajšega pa se je posvetil študiju filozofije, še zlasti stoiške.⁸

³ Gl. CIL V 5262; V 5263; V 5667; XI 5272 idr.

⁴ Schanz in Hosius, *Geschichte der römischen Literatur*, str. 656–657; Kroll, Plinius der Ältere, str. 271–273; König in Winkler, *Leben und Werk eines antiken Naturforschers*, str. 9–11; Healy, *Pliny The Elder on Science and Technology*, str. 23–30.

⁵ Reynolds, The Elder Pliny and his Times, str. 1; Beagon, *Roman Nature*, str. 6–14 (gl. tudi tam navedeno literaturo); Schanz in Hosius, *Geschichte der römischen Literatur*, str. 768–769 (gl. tudi tam navedeno literaturo); Kroll, Plinius der Ältere, str. 272–273.

⁶ Vzrok za to so bile vse očitnejše razlike med bogataši in reveži. Gl. Bandinelli, *Rome, the Centre of Power*, str. 132 in nasl.; Bratož, *Rimska zgodovina*, str. 232 in nasl.

⁷ Rimski državnik in literat (tragiški pesnik), konzul l. 44, l. 59 legat v Germaniji, prijatelj Plinija Starejšega (prim. Plinij Mlajši, *Pisma* 3, 5). Cesar Klavdij ga je za njegove vojaške uspehe nagradil s pravico do trumfa. Kot tragiškega pesnika ga hvali Kvintilijan (*Vzgoja govornika* 10, 1, 98): »Med temi, ki sem jih sam poznal, daleč prednjači Pomponij Sekund, za katerega so nekateri iz starejše generacije menili, da je premalo tragičen, priznavali pa so mu, da ga odlikujeta izobraženost in uglajenost.« Prim. tudi Schanz in Hosius, *Geschichte der römischen Literatur*, str. 475–477.

⁸ Prim. Kroll, Plinius der Ältere, str. 272–273; Healy, *The Language and Style of Pliny the Elder*, str. 13–18 (in tam navedeno literaturo); Beagon, *Roman Nature*, str. 2.

Vojaška kariera

Svoj *cursus honorum* je nadaljeval v vojski, v t. i. »viteških enotah« (*militiae equestres*; vpeljane so bile v času cesarja Klavdija), v katerih so vitezi služili desetletni vojaški rok. Vojaško kariero je začel v Zgornji Germaniji (*Germania superior*) kot poveljnik kohorte (*praefectus cohortis*) trakijskih pomožnih enot. Kmalu je napredoval v čin vojaškega tribuna (*tribunus militum*), povzpel pa se je vse do stopnje poveljnika vojaškega krila (*praefectus alae*).⁹ V Germaniji je sodeloval v treh obsežnejših operacijah:¹⁰ l. 47 se je udeležil pohoda Gneja Domicija Korbulona v Spodnjo Germanijo proti germanskemu plemenu Havki,¹¹ v letih 50–51 je sodeloval v odpravi proti Hatom¹² v Zgornjo Germanijo (Plinij je vodil konjeniški oddelek Batavov), prav tako pa se je udeležil odprave v Spodnjo Germanijo kot prijatelj Vespazijanovega sina, prihodnjega cesarja Tita. Dokazi za Plinijevo navzočnost v Germaniji so tudi materialni.¹³ Dokazov za domnevo, da je bil celo poveljnik legijskega tabora, ni. V tem obdobju je začel tudi pisati; napisal je svoje najzgodnejše (neohranjeno) delo *O uporabi kopja kot konjeniškega orožja* (*De iaculatione equestri liber unus*), začel pa je pripravljati še oris vojn med Rimljani in Germani z naslovom *Vojne z Germani* (*Bellorum Germaniae libri XX*).¹⁴ Glede na podatke, ki jih najdemo pri njem samem, je bil l. 52 krajši čas znova v Rimu, nato pa se je vrnil v Germanijo.¹⁵ Kdaj se je vrnil v Rim, ni znano; različni avtorji navajajo več možnih letnic med letoma 52 in 59. Po vrnitvi se je nameraval ukvarjati s pravom; vendar pa je obdobje

⁹ Prim. König in Winkler, *Leben und Werk eines antiken Naturforschers*, str. 12; Sallmann, Plinius [I] P. Secundus, str. 1135.

¹⁰ Za natančnejši oris in vire gl. Syme, *The Roman Papers*, 2, str. 742–773; Reynolds, *The Elder Pliny and his Times*, str. 1–10.

¹¹ Gl. Tacit, *Anali* 11, 18–22; Kasij Dion, *Rimska zgodovina* 60, 30, 4–6. Havki (tudi Kavki, lat. *Chauci*) so živeli na področju med rekama Ems in Elba vzhodno in zahodno od reke Vezeze, ki jih je delila na male (*minores*) in velike (*maiores*) Havke. Dejstvo, da je Plinij Havke poznal, dokazuje tudi njihov oris v Naravoslovju 16, 2–6. Za Korbulona in njegova poročila gl. *Naravoslovje* 2, 180; 5, 83; 6, 23.

¹² Gl. Tacit, *Anali*, 12, 27 in nasl. Hati oz. Kati (lat. *Chatti, Catti, Catthi*) so živeli na ozemlju današnjih nemških pokrajin Hessen in Thüringen.

¹³ Potrjuje jo fragmentarni napis, vgraviran na konjsko naprsno okrasje (*phalerae*), najden v kraju *Castra Vetera* (danes Birten pri Xantenu) (gl. CIL XIII 10026, 22): PLINIO PRAEF. [ECTO] EQ.[UITUM] »Pliniju, prefektu konjenikov«; datirajo ga v poznejša leta njegovega službovanja v Germaniji. Prim. Kroll, *Plinius der Ältere*, str. 274; Sallmann, *Plinius [I] P. Secundus*, str. 1135; König in Winkler, *Leben und Werk eines antiken Naturforschers*, str. 12; Healy, *Pliny The Elder on Science and Technology*, str. 5.

¹⁴ Prim. Schanz in Hosius, *Geschichte der römischen Literatur*, str. 780–783; Kroll, *Plinius der Ältere*, str. 284–299; Sallmann, *Plinius [I] P. Secundus*, str. 1136–1138; König in Winkler, *Leben und Werk eines antiken Naturforschers*, str. 14–18; Healy, *Pliny The Elder on Science and Technology*, str. 31–35.

¹⁵ Gl. *Naravoslovje* 33, 63; 36, 124; 2, 180; prim. tudi Plinij Mlajši, *Pisma* 3, 5, 7.

vladavine cesarja Nerona (vladal 54–68), do katerega je bil zelo kritičen,¹⁶ preživel povsem umaknjen v ozadje. Dobro je presodil razmere, nastale pod Neronovo oblastjo, in se tako izognil usodi številnih plemičev in vitezov, ki so postali žrtve cesarjeve strahovlade bodisi kot udeleženci v zarotah (zlasti Pizonovi zaroti l. 65) bodisi brez slehernega vzroka zgolj zaradi njegovih sumničenj ali osebnih kapric. V tem obdobju se je posvečal predvsem pisanju slovničnih del.¹⁷ V nemirnem letu štirih cesarjev, ki je sledilo Neronovi smrti, je stopil na Vespazijanovo stran. Po njegovem prevzemu cesarske oblasti se je Plinijeva kariera začela ponovno vzpenjati: postal je Vespazijanov svetovalec in zaupnik.¹⁸

Prokurature

Če so se vitezi v času svoje vojaške službe posebej izkazali, so bili nagrajeni s pomembnimi upravnimi službami: navadno so postali prokuratorji. Plinij je to funkcijo opravljal večkrat. Prvo potrditev najdemo v Svetonijevem *Plinijevem življenjepisu*, ki navaja, da »je z največjo možno integriteto zaporedoma opravljal več izjemno uspešnih prokuratur«.¹⁹ O tem, koliko jih je dejansko bilo, med raziskovalci ni enotnega mnenja. Najbolj sprejeta je domneva o štirih prokuraturah: v Tarakonski Hispaniji (*Hispania Tarraconensis*), v Afriki (*Africa proconsularis*), v Narbonski Galiji (*Gallia Narbonensis*) in Belgijski Galiji (*Gallia Belgica*).²⁰ Dokaze o prokuraturah v Afriki, Narbonski Galiji in Belgijski Galiji najdemo samo pri Pliniju v *Naravoslovju*; drugih potrdil zanje ni, tako da ni nujno, da je bil v teh provincah dejaven kot rimski upravitelj, ampak je možno tudi, da je naštete province zgolj prepotoval ali – kar je pogosta domneva raziskovalcev – da je deloval v njih kot podupravitelj (*subprocurator*). Tudi glede datacij ni enotnega mnenja; navedene letnice so

¹⁶ Zanj odkrito pove, da »je bil ves čas svojega principata sovražnik človeškega rodu« (*Naravoslovje* 7, 45), graja pa tudi njegovo ekstravaganco (*Naravoslovje* 35, 51; 37, 50).

¹⁷ Gl. op. 14 in della Casa, *Plinio grammatico*, passim. Prim. tudi Maxwell-Stuart, *Studies in the Career of Pliny the Elder*; v svoji doktorski disertaciji ponuja alternativni prikaz, kako naj bi potekala Plinijeva vojaška kariera od l. 53 vse do l. 65.

¹⁸ Gl. Plinij Mlajši, *Pisma* 3, 5, 7, 3, 5, 9; Svetonij, *Vespazijan* 4.

¹⁹ ... *procurationes quoque splendidissimas et continuas summa integritate administravit*. Od omenjenega Svetonijevega dela (*Vita Plinii Secundi*) je ohranjena le peščica fragmentov.

²⁰ Syme, *The Roman Papers*, str. 208–218; Reynolds, *The Elder Pliny and his Times*, str. 8; Healy, *Pliny The Elder on Science and Technology*, str. 7–22; Murphy, *Pliny the Elder's Natural History*, str. 2–6. Med razpravami, ki se ukvarjajo s Plinijevo kariero (*cursus honorum*) je daleč najtemeljitejša Symova, vendar pa tudi ta kljub izjemno natančni analizi ter obravnavi vseh zgodovinskih okoliščin in virov, tako materialnih kakor tudi pisnih, ne dokaže neizpodbitno vseh Plinijevih prokuratur. Glavni vir, na katerega se avtorji opirajo, je *Naravoslovje* s tam navedenimi podatki.

zgolj približne, opirajo pa se na poročila o dogodkih in fenomenih, ki jim je bil Plinij sam priča in jih je popisal v *Naravoslovju*.²¹

a) Prokuratura v Tarakonski Hispaniji je edina, ki jo je mogoče datumsko dokazati. Tu je Plinij deloval v obdobju 72–74 po Kr. kot cesarski finančni zastopnik, zadolžen za nadzor cesarskih prihodkov in odhodkov (upravitelj province je bil Licinij Larcij).²² Njegovo navzočnost v Hispaniji dokazujejo nekateri opisi v *Naravoslovju*, ki s svojo natančnostjo in živostjo dokazujejo, da uporabljenih podatkov ni dobil iz drugih virov, ampak sam na terenu.²³

b) V Narbonski Galiji (današnja Provansa) je menda služboval l. 70 po Kr. Glede Plinijeve navzočnosti tam obstajata dve domnevi. Po prvi naj bi bila Narbonska Galija zgolj postaja na poti v eno od njegovih postojank v Germaniji, po drugi naj bi Plinij tu služboval kot prokurator.²⁴

c) Afrika²⁵ je bila tako za Plinija kakor tudi za pisce pred njim dežela čudes, nad katero so bili fascinirani vsi;²⁶ severni Afriki je posvetil znaten del 5. knjige, južni Afriki pa znaten del 6. knjige *Naravoslovja*. Nekateri njegovi opisi, poznavanje province v mnogih ozirih, zlasti pa orisi nekaterih območij in lokalnih posebnosti²⁷ kažejo, da je številne opisane kraje tudi sam obiskal. Prav tako je imel na voljo veliko sekundarnih virov.²⁸

²¹ Za domnevno časovno zaporedje gl. tudi popis v König in Winkler, *Leben und Werk eines antiken Naturforschers*, str. 22–23.

²² Prim. tudi *Naravoslovje*, 3, 6; 19, 35; 31, 24; Plinij Mlajši, *Pisma* 3, 5, 17.

²³ To je razvidno zlasti iz Plinijevega opisa kopanja, pridobivanja ter obdelave zlata in drugih kovin (*Naravoslovje* 3, 28; 33, 75 idr.; gl. tudi Healy, *Mining and Metallurgy in the Greek and Roman World*, passim; Healy, *Pliny The Elder on Science and Technology*, str. 8–11). Drugi dokaz je njegovo poznavanje besedja rudarjev, ki so prihajali iz različnih področij in so se sporazumevali v nekakšnem hibridnem jeziku, mešanici hispanščine, grščine in latinščine. Da je Hispaniji posvečal veliko pozornosti, pričajo tudi nekateri opisi rastlin in njihove predelave (npr. lana – gl. *Naravoslovje* 19, 10; 19, 26 in nasl.) ter živali (npr. muflona in delfina – *Naravoslovje* 8, 217).

²⁴ Za natančnejši oris gl. Syme, *The Roman Papers*, str. 211–213. Domneva se poleg na omembo pomena Narbonske Galije za rudarstvo (pridobivanje bakra in njegova predelava; gl. *Naravoslovje* 34, 3 in 34, 96) opira na opisa dveh fenomenov, ki jima je bil Plinij sam priča: na opis padlega meteorita na ozemlju Vokontijcev (2, 150) in opis skupnega ribarjenja človeka in delfina (9, 29).

²⁵ V prokonzularni Afriki je bil pomočnik prefekta Tiberija Julija Aleksandra, poveljnika vojske, stacionirane v Judeji; sodeloval je tudi v vojni proti Judom (69–70 po Kr.) in se spoprijateljil s poznejšim cesarjem Titom.

²⁶ Za natančnejši prikaz gl. Bianchi, *Teratologia e geografia*, passim; Healy, *Pliny The Elder on Science and Technology*, str. 63–70.

²⁷ Npr. opis okolice Atlasa, Bizakija, Kirene in okolice, mesta Takape, Nila, pire, problemov cestnih povezav, hiš (gl. *Naravoslovje* 5, 14; 5, 25; 5, 33; 5, 34; 5, 38; 5, 44; 5, 51; 5, 115; 8, 114; 17, 41; 18, 188) idr.

²⁸ Med temi velja – če pogledamo seznam upoštevanih piscev v 1. knjigi – izpostaviti: a) kartazanskega raziskovalca Hanona, avtorja dela z naslovom *Periplus* – »Obplutje (zemlje)« (njegova dela so bila prevedena tudi v grščino); b) kralja Jubo (tega je Avgust l. 30 pr. Kr. postavil za kralja Numidije, l. 25 pa je postal kralj Mavretanije, ko mu je Avgust v zameno za Numidijo – ta je postala rimska provinca – dal Mavretanijo. Bil je zelo učen, napisal je tudi več del v grščini); in c) Gaja Svetonija Pavlina, ki se je kot vojak in vojskovodja izkazal

č) V Belgijski Galiji se je Plinij mudil domnevno l. 75. V primerjavi s prejšnjima dvema provincama je omemb Belgijske Galije malo.²⁹

Leta 1884 je Theodor Mommsen postavil še eno hipotezo, ki jo je zasnoval na podlagi grškega napisa, najdenega leta 1838 v fenicijskem mestu Arados; ta naj bi pričal, da je bil Plinij tudi podupravitelj (subprokurator) v provinci Siriji,³⁰ kjer je bil namestnik Tiberija Julija Aleksandra, poveljnika generalštaba vojske cesarja Tita.³¹ Hipotezo bi lahko potrjevalo dejstvo, da segajo začetki Plinijevega prijateljstva s poznejšim cesarjem Titom, ki mu je posvetil svoje *Naravoslovje*, prav v ta čas.³² Bolj vprašljivo je sklicevanje na omenjeni napis v grščini, ki je ohranjen fragmentarno; manjka približno polovica napisa, ki ga je Mommsen skušal rekonstruirati s svojimi dopolnitvami.³³

Plinijeva smrt

Za hipotezo, da naj bi po karieri v državni upravi Plinij postal *praefectus vigilum*, poveljnik redarjev oz. nočnih (požarnih) straž, potrditve ne najdemo. Zagotovo pa je po l. 76 postal poveljnik cesarskega ladjevja (*praefectus classis*) v zahodnem Sredozemlju, ki je imelo svoj štab v Mizenu v Neapeljskem zalivu. Mizenska flota večinoma ni sodelovala v vojaških operacijah v Sredozemskem morju, ampak je skrbela za transport in dobavo ter nadzorovala promet ob obali južne Italije. Plinij je kot admiral te flote skrbel za ladjedelništvo, popravila ladij, oskrbo s hrano in potrebščinami ter administracijo. 24. avgusta 79, ko je izbruhnil Vezuv, je mizenska flota pomagala pri reševanju preživelih, Plinija pa je v bližino dogajanja gnala tudi njegova raziskovalna žilica. Umrl je v vili Rektina pri Stabijah sredi reševalne akcije. Najpomembnejši dokument in neposredno pričevanje o smrti Plinija Starejšega sta dve pismi njegovega nečaka in posvojenca Plinija Mlajšega, iz katerih pa kljub slikovitemu in dramatičnemu opisu ni razviden vzrok smrti.³⁴

v bojih v Mavretaniji, kjer je bil l. 42 propretor – Plinij je nedvomno bral njegova vojaška poročila (*Naravoslovje* 5, 14).

²⁹ Npr. *Naravoslovje* 4, 105 (oris pokrajine); 36, 159 (pridobivanje selenita); 36, 164 in nasl. (opis brusov) idr. Opisov civilne ali vojaške uprave province ni.

³⁰ CIG III 4536 = IGRRP III 1115 = OGIS II 586.

³¹ Prim. Mommsen, *Eine Inschrift des älteren Plinius*; Kroll, *Plinius der Ältere*, str. 277–279.

³² Prim. *Naravoslovje* 1, uvod 3: *in castrensi contubernio*.

³³ Gl. CIL III Suppl. 6809, p. 1241.

³⁴ Izbruh in učevo smrt opisuje Plinij Mlajši v pismu 6, 16, grozo, zmedo in nered, ki so zajeli prebivalstvo okoli Vezuva, pa v pismu 6, 20; obe pismi sta nastali na prošnjo zgodovinarja Tacita, ki se je hotel natančneje poučiti o dogodkih ob izbruhu. Tacit sam je bil pri opisu tega dogodka v *Analih* izjemno skop; posvetil mu je samo en stavek (15, 22): *et motu terrae celebre Campaniae oppidum Pompei magna ex parte proruit* (»In potres je uničil velik del bogato obljudenega kampanijskega mesta Pompeji ...«).

Njegova smrt in dogodki, ki so jo povzročili, so bili in še vedno ostajajo predmet številnih razprav, vendar pa natančnejši pregled jasno pokaže, da večina avtorjev bodisi skuša zgolj panegirično »legendarizirati« dejstvo, da je Plinij v svoji pretirani raziskovalni vnemi izzival usodo, bodisi se s pretirano učenjaško akribijo ukvarja z vprašanjem, ali je Plinij umrl zaradi zadužitve, zastrupitve, astme, srčnega infarkta ali možganske kapi.³⁵

Ohranil se ni noben Plinijev kip ali slika iz rimskih časov, pa tudi v literaturi razen nečakove omembe, da je bil precej močne postave,³⁶ ni njegovega opisa. Obstajata le idealiziran, dva metra visok kip iz 15. stoletja na fasadi katedrale v Comu v družbi nečakovega kipa (oba izstopata iz množice sicer krščanskih podob)³⁷ in iluminacija v Harleyjevem rokopisu,³⁸ prav tako iz 15. stoletja.

Jezik

Jezik Plinijevega *Naravoslovja* je srebrna latinščina. Delo in njegov jezik v primerjavi s klasično latinščino »dodatno bremeni« še dejstvo, da gre za znanstveno-strokovni priročnik s strokovnim besedjem. Ocenjevanje njegovega jezika s kriteriji klasične latinitete je Pliniju neupravičeno prizadejalo veliko škode, zlasti v 19. stoletju in na začetku 20. stoletja. Med kritiki izstopa Edvard Norden, ki je njegov slog s stilističnega vidika ovrednotil kot enega najslabših.³⁹ Moderne raziskave v drugi polovici 20. stoletja pa so povsem na novo ovrednotile tudi Plinijev jezik. Slog, ki ga je oblikoval Plinij v svojem *Naravoslovju*, je unikum, preplet strokovnih podatkov, pripovedi in retorike. Ob branju izvirnika dobimo občutek, da je avtor postavljajl pravila za sodobno enciklopedistiko; s tem, ko je s čim manj besedami na čim manj prostora skušal povedati čim več, je ustvaril prototip enciklopedije, kakor

³⁵ Plinij Mlajši poroča v *Pismu* 6, 16, 19 takole: *Innitens servolis duobus assurrexit et statim concidit, ut ego colligo, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho qui illi natura invalidus et angustus et frequenter aestuans erat.* »Oprt na dva sužnja je vstal in se takoj zgrudil, kakor domnevam, zato, ker mu je vedno gostejši dim otežil dihanje in mu zaprl sapnik, ki je bil po naravi šibek, zožen in pogosto podvržen napadom naduhe.« Nekaj najodmevnejših modernih razprav o Plinijevi smrti: Baratta, *La fatale escursione vesuviana di Plinio*; Kroll, *Plinius der Ältere*, str. 282–284; Zirkle, *The Death of C. Plinius Secundus*; Bessone, *Sulla morte di Plinio il Vecchio*; Sigurdsson, *Cashdollar in Sparks, The Eruption of Vesuvius in A. D. 79*, zlasti str. 44–49; König in Winkler, *Leben und Werk eines antiken Naturforschers*, str. 57–66; Grisé, *L'illustre Morte de Pline le Naturaliste*; Murphy, *Pliny the Elder's Natural History*, str. 2–6.

³⁶ Plinij Mlajši, *Pisma* 6, 16: *amplitudo corporis*.

³⁷ Kipa je izdelal kipar Tomasso Rodari; gl. Carey, *Pliny's Catalogue of Culture*, str. 2.

³⁸ British Museum, Ms 2677.

³⁹ Norden, *Die antike Kunstprosa*, 1, str. 314: »Sein Werk gehört stilistisch betrachtet, zu den schlechtesten die wir haben.« Prim. tudi Healy, *The Language and Style of Pliny the Elder*, str. 13–18.

jo poznamo in razumemo danes, s tem pa tudi njej lasten jezik. Skorajda ni stavka, v katerem ne bi našli kakšnega presenetljivega jezikovnega obrata: inkoncinitete, nenavadni obrati, izogibanje enakočlenskimi stavčnim delom, pogoste, ponekod tudi drzne elipse, vsebinska in besedna lapidarnost, pogosto rabljeni *participium coniunctum* in absolutni ablativ, afektiran besedni red, parenteze, perifraze itd.⁴⁰ V kolikšni meri je na oblikovanje Plinijevega jezika in sloga vplivala njegova retorična izobrazba ali celo njegov mentor Pomponij, lahko zgolj ugibamo, saj natančnejšega vpogleda v to obdobje Plinijevega življenja nimamo. Dejstvo je, da se je sam precej posvečal jezikovnim vprašanjem; rezultat njegovih raziskav je delo *O jezikovnih problemih* v osmih knjigah (*Dubii sermonis libri VIII*) – kakor kažejo ohranjeni fragmenti in omembe pri slovniciarjih, se je veliko ukvarjal prav z besedotvorjem.⁴¹ K Plinijevi jezikovni izvirnosti je pripomoglo tudi dejstvo, da je bila latinska terminologija za številna strokovna področja, ki jih je obravnaval, dostikrat nepopolna. Terminološke probleme je Plinij reševal na različne načine (nekaj najpogostejših):

1. S specializiranim (tehničnim) besedjem, zlasti na področju naravoslovnih in tehničnih strok, mineralogije, rudarstva in metalurgije. Tako besedo *marmor* poleg običajnega pomena »marmor« (*passim*) najdemo tudi v specifičnem pomenu »kremenjak« (33, 68); *adamus* (»jeklo«) Plinij uporablja tudi kot generično oznako za sleherno izjemno trdo stvar, npr. za železo, jeklo, diamant ipd. (37, *passim*); *fragilitas* (»krhkost«) se uporablja tudi v pomenu »lomljivost« (36, 141); *piscina* (»ribnik, bazen«) lahko pomeni »rezervoar, cisterna« (33, 75); *cura* (»skrb«) se uporablja tudi v pomenu »obdelava« (33, 1) ...
2. Z grškimi tujkami (strokovno besedje za različna znanstvena in strokovna področja, zlasti izrazi za minerale, rudnine, drage kamne, rudarstvo, nato medicinsko izrazje, arhitekturna terminologija ...), npr. *cometes* (gr. κομήτης), »komet« (2, 89); *colossus* (gr. κολοσσός), »velikanski kip,

⁴⁰ Gl. Müller, *Der Stil des aelteren Plinius*, *passim*; Healy, *The Language and Style of Pliny the Elder*, *passim* (in tam navedeno literaturo); Healy, *Pliny The Elder on Science and Technology*, str. 79–99.

⁴¹ Delo je nastajalo v zadnjih letih Neronove vladavine in je bilo končano 10 let pred *Naravoslovjem* (*Naravoslovje*, uvod 28). Obravnavalo je dvoumne oz. nejasne primere, besede in besedne oblike, pri katerih je raba nihala; izhajalo je iz stoiške tradicije, v kateri je nastalo več del s tovrstno tematiko in običajnim naslovom *Περὶ ἀμφιλογίας*. Domnevno naj bi se naslanjalo na Varonovo delo *O latinskem jeziku* (*De lingua Latina*) in naj bi obravnavalo vprašanje analogije in anomalije v jeziku (prim. Kroll, *Plinius der Ältere*, str. 294–299, 436–439; Sallmann, *Plinius* [1] P. Secundus, str. 1137–1138). Da je bil Plinij naklonjen anomalističnemu svobodnejšemu pogledu na jezik in njegovo strukturo, kaže tudi njegovo nasprotovanje »sprevrženi pedanteriji gramatikov« (*Naravoslovje* 35, 13: *perversa grammaticorum subtilitas*). Ohranjenih je več kakor 200 omemb ali fragmentov tega dela, kar dokazuje, da so ga poznejši slovniciarji (Harizij, Valerij Prob, Diomed, Servij, Kledonij, Pompej Maver, Priscijan idr.) pogosto uporabljali in citirali (prim. Keil, *Grammatici Latini*, *passim*; CGL: *passim*), vendar ne zadoščajo za rekonstrukcijo dela kot celote.

kolos« (34, 41; 35, 128); *dibapha* (gr. διβαφής), »dvakrat barvan«, subst. »dvojnobarvanec« (9, 137; 21, 45); *leucargillon* (gr. λευκάργιλλος -ον), »bela glina« (17, 42); *plastice* (gr. ή πλαστική), »plastika = kip« (35, 151); *pyrrhopoecilus* (gr. πυρροποίκιλος -ον), »pisani granit«, »rdečelisasti granit« (36, 63; 36, 157); *topazus* (gr. τόπαζος), »topaz« (37, 107); *sarcion* (gr. σαρκίον), »izrastek na kamnu« (37, 73); *clinice* (gr. κλινική sc. τέχνη), »klinična medicina« (29, 4; 30, 98); *theriace* (gr. θηριακή), »protistrup (proti kačjemu piku)« (20, 264; 29, 24); *lichen* (gr. λειχήν), »lišaj (na koži)« (26, 21); *pteron* (gr. πτερόν), »krilo (hiše)« (36, 30; 36, 88) ... Včasih pusti Plinij grške besede netranskribirane: ἐγκύκλιος παιδεία, »zaokrožena izobrazba« (uvod 14) ...; κεχηνότος Διονύσου, (svetišče) »široko zevajočega Dioniza« (8, 58); Ἀφροδίτη ἐν κήποις, »Afrodita v vrtovih« (kip) (36, 16) ...⁴²

3. Z izposojenkami in tujkami iz drugih jezikov:
 - iz hispanščine in iberijsščine, npr. *segutilum*, »znamenje zlate žile« (33, 67; besedo najdemo samo pri Pliniju, izhaja pa iz rudarskih področij iberijskega polotoka),⁴³ in *laurex*, »lavrik« (8, 217, domnevno »kunec«; beseda izhaja bodisi iz katerega od iverskih jezikov bodisi iz kakšnega južnogalskega narečja ali pa gre za izvorno besedo prebivalcev Balearskih otokov, najverjetneje sorodno z masilijskim λεβηρίς (»kunec«), od tod pa izvira tudi poznejša stvnem. izposojenka *lōrihī(n)*);⁴⁴
 - iz galščine, npr. *chama*, »ris« (8, 70); *glastum*, »trpotec« (3, 123) idr.;
 - iz etiopščine, npr. *nabun*, »žirafa« (8, 69);
 - iz arabščine, npr. *Hippalus*, »hipal« (zahodni veter) (6, 104);
 - iz germanščine, npr. *glaesum*, »jantar« (37, 42), ki naj bi bil po Pliniju (*Naravoslovje* 37, 42) in Tacitu (*Germanija* 45) germanska beseda (iz ide. * *ghlēso-*, »bleščeč(e) se«); posamezne izraze povzema še iz egiptovščine, kartažanščine, indijsščine, feničanščine, perzijsščine, retijsščine, skitsščine, sirščine in drugih jezikov.
4. S perifrazami ali rabo *abstractum pro concreto*, npr. *leonum feritas* = *leones feri* (7, 5); *servitus* = *servi* (14, 5)
5. Z neologizmi, npr. *anhelator* (21, 156), »nadušljivec«; *clauditas* (28, 33), »hromost, šepavost«; *decacuminatio* (17, 236), »sekanje vrhov dreves«; *exulceratrix* (27, 105), »gnojenje povzročajoča«; *fluviatus* (16, 196), »splavljen«; *foliosus* (25, 161; 12, 40), »listnat«; *fornicatum* (16, 223), »obokano, svodasto, oblokasto«; *glandifera (Pannoniae)* (3, 147), »želodoviti kraji; kraji polni želodak«; *montuosa (Ciliciae)* (11, 280),

⁴² Gl. Müller, *Der Stil des aelteren Plinius*, passim; *Science in the Early Empire*, passim; Healy, *The Language and Style of Pliny the Elder*, passim; Healy, *Pliny The Elder on Science and Technology*, str. 79–99.

⁴³ Walde in Hofmann, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, I, str. 775.

⁴⁴ Hehn in Schrader, *Kulturpflanzen und Hautiere*, str. 618 in nasl.; Walde in Hofmann, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, II, str. 510.

»gorski svet, gorati svet, gorati kraji, gorati predeli«; *mucronatus* (32, 15; 16, 90; 25, 161), »oster, koničast, zašiljen, ošiljen, šilast«; *nictatio* (11, 156), »utripanje z očmi, mežikanje« idr.

Mnoge besede iz naštetih skupin so *hapax legomena*.⁴⁵

Jezik je zaznamovan tudi s samim namenom dela. *Naravoslovja* namreč Plinij ni namenil zgolj izobražencem, ampak tudi ljudskim množicam. Zato ga je kljub dejstvu, da se je v uvodu odpovedal digresijam, govorom, opisom čudežnih pojavov in dogodkov itd.,⁴⁶ pogosto zaneslo ter je brisal mejo med znanstvenim in neznanstvenim – vsakdanjim. Čeprav je jezik večinoma strokovno suh, tu in tam celo suhoparen, slog pa temu primerno abrupten, je Plinij znanstveno in strokovno poročanje ali analizo pogosto dopolnil z osebnimi mnenji in ocenami, z opisi, orisi, komentarji ali digresijami, s katerimi je skušal bralca pritegniti; pogosto ga je zaneslo tudi v moraliziranje in prepričevanje. Takrat se je znašel v precepu med znanstvenim jezikom (znanstveno terminologijo) in knjižnim jezikom; v takšnih primerih sta se kratkost in zgoščenost, ki sta tipični lastnosti srebrne latinščine, prepletli z retoričnimi prvinami, z retoričnim in poetičnim koloritom, z miselnimi in besednimi figurami in igrami ter s tropi.⁴⁷

Iz prevajalske prakse: slovenjenje *Naravoslovja*

Za prevajalca je Plinij poseben izziv. Prvič ni klasik, ampak pisec »srebrne« latinščine, ki je vrh vsega po svojem slogu in jeziku poglavje zase. Drugič pa gre za prozaika, za strokovnega pisca, erudita, ki se v preneka-terem pogledu razlikuje od svojih sodobnikov, najprej že v tem, da njegova ohranjena dela ne pripadajo nobeni od »eminentnejših« proznih zvrsti, bodisi zgodovinospisju bodisi filozofiji bodisi retoriki.

Prevajalskih problemov in zadreg pri prevajanju *Naravoslovja* je veliko. Že pri prevodu samega naslova dela *Historia naturalis* oz. *Naturalis historia* se zastavi vprašanje, kako ga prevesti: *Naravoslovje*, *Naravopisje*, *Prirodopis*, *Preučevanje narave*, *Raziskovanje narave*? Končno se izkaže za najboljšo rešitev tradicionalno uveljavljeni naslov *Naravoslovje*, ker v največji meri zajame vsa področja, ki jih v delu najdemo.

Pri prevajanju poimenovanj živalskih in rastlinskih vrst, ki jih poznamo tudi danes, načeloma ni težav. V zagati se prevajalec znajde, ko govori Plinij

⁴⁵ *Hápx legómenon* (ἄπαξλεγόμενον) je beseda, ki jo najdemo samo enkrat v celotni (grški ali rimski) književnosti.

⁴⁶ Prim. *Naravoslovje* 1, 12 uvod: *nam nec ingenii sunt capaces, quod alioqui in nobis perquam mediocre erat, neque admittunt excessus aut orationes sermones ve aut casus mirabiles vel eventus varios, iucunda dictu aut legentibus blanda sterili materia.*

⁴⁷ Za natančno analizo z bogatim izborom primerov gl. Müller, *Der Stil des aelteren Plinius*, zlasti str. 115–134.

o vrstah, ki jih ne moremo z gotovostjo identificirati, in o vrstah, ki spadajo bolj v sfero neznanega, neverjetnega ali mitološkega; takrat je najbolj in tudi najbolj pošteno do izvirnika, da se ohranijo izvirne oblike. Včasih je mogoče skleniti prevajalski kompromis: prevajalec se odloči za določen termin, ki ga nato pojasni v komentarju, kjer so poleg tega navedene tudi druge možne rešitve. Nekaj primerov: 8, 37: bove (kače); 8, 39: ahlis (los ali severni jelen); 8, 40: bonáz (žival v Pajoniji, domnevno zober); 8, 69: nabun (etiopsko poimenovanje, domnevno za žirafó); 8, 70: kepi (nedoločljiva vrsta opic); krokote (domnevno hijene); levkrokota (domnevno vrsta hijene); 8, 73: eala (domnevno afriški nosorog); 8, 75: mantíhoras (morda tiger); 8, 76: áksis (domnevno čitál); 8, 77: katóblepas (nedoločljiva vrsta goveda, domnevno gnu); 8, 90: tróhil (vrsta ptic, morda priba ali kraljiček ali stržek ali krokodilji tekalec); 8, 97: falangij (nedoločljiva vrsta pajka, morda črna vdova); 8, 98: kuníla ali búbula (rastlina, morda dobra misel ali šetraj); 8, 101: helksína (rastlina, domnevno krišina); 8, 104: solipúge (domnevno temačniki); 8, 123: likáon (morda vrsta volka ali pa gepard); tósi (nedoločljiva vrsta, morda zlati šakal ali cibetovka ali ženeta ali ris); pigargi (= »beloritniki«; natančna določitev ni možna; morda liroroge antilope, morda vrsta dorkas ali belonose antilope); strepsikeroti (nedoločljiva vrsta, morda veliki kuduji ali mendeške antilope); 9, 8: kolesa (neznana vrsta morskih živali, morda meduze); 9, 109: timpániji (= timpanasti (timpanu podobni) biseri); 9, 115: miši (nedoločljiva vrsta školjk, morda vrsta klapavic ali dagenj); 10, 6–8: zajčji orel (nedoločljiva vrsta orla, morda kraljevi orel ali planinski orel ali mali orel); beloritec (morda belorepec ali kačar); morfnoš = perknos = plang = račji orel (morda veliki klinkač ali rjavi lunj); gnezij (morda kraljevi ali planinski orel); 10, 20: sankvalis in imuzul (nedoločljivi vrsti ptic, najbrž ujed); 10, 21: ajgit (nedoločljiva vrsta ptic), trimodnik (morda kanja ali mišar), epilej (morda skobec); 10, 56: henalopeke (menda nilske gosi), henerote (nedoločljiva vrsta tic); 10, 66: glotida (morda vijeglavka), kihram (morda vrtni strnad ali koscec); 10, 74: memnonide (menda togotniki), meleagride (domnevno pegatke); 10, 96: akantilida (domnevno lišček) idr.

Natančna določitev posameznih rastlinskih ali živalskih vrst je pogosto nemogoča in zgolj predmet ugibanj. Tak primer so vôleki in škrlatniki,⁴⁸ iz katerih so pridobivali škrlatno barvo; sodobna biologija pozna ok. 1000 vrst, od katerih jih v Sredozemlju najdemo 16. Glede na opise in na kraje, kjer so te školjke nabirali, lahko v večini primerov z gotovostjo identificiramo tri vrste, ki so jih največ lovili: bodičasti volek (*Murex brandaris*), čokati volek (*Murex trunculus*) in purpurni polž (*Thais haemastoma* ali *Purpura haemastoma*). Težava pri Pliniju je tudi ta, da zanje uporablja tri izraze, in sicer *purpura*, *murex*, *bucinum*, vendar ne uporablja vedno istega izraza za isto vrsto

⁴⁸ Gl. *Naravoslovje* 9, 102–103.

školjk. Tako npr. z izrazom *murex* označuje tako škrlatnike (*Muricidae*) kot tudi kotače (*Trochidae*) in blatarke (*Buccinidae, Nassariidae*).

V nekaterih primerih je treba poiskati kompromis. Eden takih primerov je odlomek 10, 21: *Accipitrum genera sedecim invenimus ...* (»Ugotavljamo, da je ptic ujed šestnajst vrst ...«) V izvirniku je problematičen izraz *accipiter*, ki lahko v latinščini (glede na slovarje) pomeni bodisi »kragulj« bodisi »sokol« bodisi »skobec«. Lahko bi se torej odločili za eno od navedenih treh možnosti. Vendar pa v nadaljevanju (10, 23) Plinij pravi, da »v delu Trakije nad mestom Amfipolis ljudje in *accipitres* pri lovu na ptice nekako sodelujejo« (*In Thraciae parte super Amphipolim homines et accipitres societate quadam aucupantur*). Za kragulja in skobca ne najdemo potrdil, da so ju uporabljali za lov, uporaba sokolov pri lovu pa je značilna za polpuščavska in puščavska območja. Ker torej iz besedila ni mogoče natančno razbrati, za katero vrsto gre, je v prevodu najbolje uporabiti nevtralen izraz »ujede« (čeprav gre verjetno za kragulja).

Knjige 33–36 včasih v strokovni literaturi navajajo kot »knjige o umetnosti«. V njih Plinij predstavi zgodovino antične umetnosti ter navaja kopico antičnih umetnikov in umetnin. Prva težava je ta, da je precej nedoslednosti in razlik že pri poimenovanjih v originalih, v samih kritičnih izdajah besedila; izdaje se dostikrat razlikujejo med sabo, pogoste pa so tudi vrzeli v besedilu. Imena avtorjev je večinoma mogoče rekonstruirati z opiranjem na druge antične vire. Več težav je pri umetninah, saj za mnoge med njimi v slovenščini še ni uveljavljenih poimenovanj. Rešitve je treba iskati v komentarjih in ob primerjavah s tujejezičnimi prevodi, kjer pa so se prevajalci odločali za različne pristope; večina je imena umetnin prevedla, redki pa so jih pustili kar v latinščini. Za nekatere umetnine v slovenščini sicer že obstajajo ustaljena poimenovanja (npr. *doryphorus* – *Kopjenosec* idr.), vendar pa jih je treba včasih popraviti. Tako npr. se *diadumenos* (34, 55) v slovenščino običajno prevaja kot *Mladenič z oglavnico*. Komentarji in tudi slovarji razlagajo, da naj bi šlo za mladeniča, ki ima na glavi diadem; če ta razlaga drži, je torej pravilneje *Mladenič z diademom* oz. *Mladenič z načelkom*. Enako je s kipom *destringens se*, gr. *apoxyomenos* (34, 55), ki se običajno sloveni kot *Strgalec* (gre za borilca, ki s sebe s strgalom odstranjuje prah in pot). Ustreznije poimenovanje je »tisti, ki se ostrgava«, »tisti, ki ostrguje (prah in pot) s sebe«, torej *Ostrgavalec*.

Koliko prevajalskih zagat in rešitev se lahko ponuja ob eni sami besedi, lepo ponazarja izraz molibden (lat. *molybdaena*).⁴⁹ V takšnih primerih je treba v prevodu nujno uporabiti izvorno obliko in jo natančneje pojasniti v komentarju, kajti Plinij z izrazom »molibden« (prevzet iz gr. *μόλυβδαινα*) ne opisuje nobene od dveh v naravi pojavljajočih se oblik elementa, ki ga v sodobni kemiji poznamo kot molibden (ti obliki sta molibdenit in vulfenit),

⁴⁹ *Naravoslovje* 34, 173–174.

ampak eno od vrst svinčeve rude, domnevno galenit. Najbolj pošteno do avtorja in njegovega besedila je ohraniti poimenovanje, ki ga uporablja, kajti sodobni termini »molibdenit«, »vulfenit« in »galenit«, ki so v slovenščini tujke, bi bili v prevodu anahronizmi, prav tako tudi slovenska poimenovanja zanje (molibdenit = »molibdenov sijajnik«; vulfenit = »melinoza«, »molibdenova svinčeva ruda«, »molibdenovo-svinčev kalavec«, »rumena svinčeva ruda«, »rumeni svinčevец«; galenit = »svinčev sijajnik«, »boleslavit«, »siva ruda«, »svinčevец«). Podobne rešitve so uporabljene tudi pri drugih materialih, rudninah, kovinah, kamninah, prsteh, barvah itd., npr.: minij (*minium*), armenij (*Armenium*), cinabar (*cinnabaris*), hrizokola (*chrysocola*), indik (*Indicum*), škrlatna (*purpurissum*), sinopska okra (*Sinopsis*), rdeča okra (*rubrica*), parajtonijska belina (*Paraetonium*), meloško belilo (*Melinum*), eretrijska prst (*Eretria*), avripigment oz. zlato barvilo (*auripigmentum*), okra (ochra), žgano svinčevo belilo (*cerussa usta*), sandaraka (*sandaraca*), sandiks (*sandyx*), sirsko rdečilo (*Syricum*), črnilo (*atramentum*) idr.⁵⁰

Naravoslovje in njegovi viri

Opus diffusum, eruditum nec minus varium quam ipsa natura (»... obsežno delo, učeno in prav tako raznoliko kot narava sama«). S temi besedami Plinijevo *Naravoslovje*, ki je najobsežnejše ohranjeno prozno delo rimske antike, opisuje avtorjev nečak Plinij Mlajši.⁵¹ Sam Plinij v uvodu (1, 1) svoje delo naslovi *libri Naturalis Historiae*. Plinij Mlajši navaja naslov *Naturae historiarum libri XXXVII* (Pisma 3, 5, 6), v vseh ostalih rokopisih pa najdemo naslov *Naturalis historia*. Že sam naslov kaže na preplet grškega in rimskega. Je hibridna tvorba, nastala iz latinskega pridevnika *naturalis* (»spadajoč k naravi; zadevajoč naravo; povezan z naravo; naraven«) in grškega samostalnika ἱστορία. Tega najdemo prvič pri Herodotu v dveh pomenih: 1. »preiskava«, »raziskovanje« (1, 1); 2. »pisno poročilo« o dognanjih, »oris«, »poročilo«, »pripoved«, »zgodba« (2, 118; 2, 119). V pomenu »naravoslovje« najdemo besedo prvič pri Platonu v zvezi ἡ περὶ φύσεως ἱστορία.⁵² Naslov bi torej lahko prevedli »Raziskovanje narave«, uveljavil se je prevod »Naravoslovje«.

Plinij namen svojega dela, ki je menda ob njegovi smrti ostalo neredigirano, pojasni v uvodu (13): *Rerum natura, hoc est vita, narratur*. »Téma je narava, to je življenje.« Posvetil ga je tedaj še princu, prihodnjemu cesarju Titu. Vendar pa ni hotel, da bi postalo zgolj priložnik ali vademekum prihodnjemu cesarju, ampak je – kakor je razvidno iz uvoda – želel, da bi ga uporabljale

⁵⁰ *Naravoslovje* 35, 30.

⁵¹ *Pisma* 3, 5, 6.

⁵² Gl. Platon, *Fajdros* 96 a (φύσις = narava, lat. *natura*). Prim. tudi *rerum natura* (Lukrecij, *O naravi stvari* 1, 24–25). Gl. tudi Healy, *Pliny The Elder on Science and Technology*, str. 37–38.

tudi širše množice; namenjeno je bilo torej brez omejitev tako najnižjim kot najvišjim slojem.⁵³ Posebej je izpostavil kmete kot idealni stan, povezan z idilično preteklostjo, s časi, preden je v rimsko družbo vdrlo razkošje in sprožilo njen moralni zaton. Nižji sloji izzvenijo kot utelešenje Plinijevega ideala rimskih vrednot, ki združuje v sebi dvojje: preprostost (*simplicitas*) in vezanost na zemljo ter življenje, povezano z zemljo (*rusticitas*), torej z naravo.⁵⁴ *Naravoslovje* strokovna literatura pogosto označuje kot »*Encyclopedia Britannica* antičnega sveta«, vendar pa ga kljub temu, da se Plinij v njem kaže kot izjemno marljiv zbiralec znanja in vsestranski pisec, in kljub temu, da je delo preseglo vsa druga tovrstna enciklopedična dela antike, ne moremo enačiti z modernimi enciklopedijami, saj se po svoji organizaciji, taksonomiji in referenčnem obsegu močno razlikuje od njih. Bistvena razlika je že ta, da je *Naravoslovje* delo enega človeka in da nima abecednega vrstnega reda, ampak vključuje vrsto zelo obsežnih esejev s področja aplikativnih znanosti; vsebinsko zanje črpa iz že obstoječih virov, dopolnjuje pa jih s senzacionalizmom: z neverjetnimi zgodbami, pojavi, digresijami, etnografskimi in geografskimi ekskurzi ipd. Pomanjkljivosti takšnega pristopa se je Plinij zavedal, zato se je že vnaprej zaščitil pred kritikami; tako v uvodu (1, 28 uvod) pravi: »Sam odkrito priznam, da bi bilo mogoče mojim knjigam marsikaj dodati, in to ne samo tem, ampak vsem, ki sem jih izdal.« Skuša se distancirati od grškega pozitivizma in ustvariti nekaj novega, enkratnega, bistvenega.⁵⁵ Plinij nastopa tudi kot kritik morale svojega časa, saj večkrat odkrito in neposredno kritizira moralni zaton v Rimu svojega časa. Po svoji filozofski naravnosti je bil stoik, stoicizem pa je bil v burnem cesarskem obdobju najbolj priljubljena in najbolj razširjena filozofska smer med rimskimi intelektualci. Obdobje Plinijevega življenja in dela je obenem zaznamovala tudi še vedno intenzivna sinteza med grško-helenistično kulturo in tradicionalno rimsko kulturo.

V uvodu Plinij navaja, da ne ubira poti, ki bi jih pisci že utrli, tudi ne takšnih, po katerih bi si duh želel hoditi, in da se mora ukvarjati s temami, ki jih Grki označujejo s terminom »zaokrožena izobrazba«. ⁵⁶ O svoji izvirnosti ne dopušča dvoma; ne grška ne rimska tradicija ne poznata tovrstnih del.⁵⁷ *Naravoslovje* je sicer bolj rezultat zbiranja in povzemanja gradiva iz drugih virov kakor pa izvirno avtorsko delo, čeprav je Plinij vanj nedvomno vnesel

⁵³ *Naravoslovje* 1, 6, uvod: *humili vulgo scripta sunt, agricolarum, opificum turbae, denique studiorum otiosis.*

⁵⁴ Citroni Marchetti, *Filosofia e ideologia nella 'Naturalis historia' di Plinio*, str. 3249–3260; Carey, *Pliny's Catalogue of Culture*, str. 15; Healy, *Pliny The Elder on Science and Technology*, str. 39.

⁵⁵ Prim. Beagon, *Roman Nature*, str. 26–54.

⁵⁶ Gl. *Naravoslovje* 1, 14: *Praeterea iter est non trita auctoribus via nec qua peregrinari animus expetat ... ante omnia attingenda quae Graeci τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν vocant*; prim. tudi Howe, *In Defence of the Encyclopaedic Mode*, str. 561–566.

⁵⁷ *Naravoslovje* 1, 14: *nemo apud nos qui idem temptaverit, nemo apud Graecos, qui unus omnia ea tractaverit.*

precej lastnih dognanj in opažanj. Plinij je torej bolj posredovalec gradiva, zbranega v antični strokovni literaturi. Plinij Mlajši poroča, da se je v stričevi zapuščini ohranilo 160 na obeh straneh drobno popisanih knjižnih zvitkov (*volumina*) zapiskov.⁵⁸ Verjetno je šlo za Plinijev izvirni rokopis, ki naj bi ga – tako Plinij Mlajši – v času, ko je služboval kot prokurator v Hispaniji, prodal legatu Larciju Licinu za 400.000 sestercijev. Delal ni sam; imel je ekipo pomočnikov, ki so zanj ekscerpitali izbrano gradivo. Na koncu je gradivo uredil in deloma popravil, kar je bilo zaradi obilice dela in obsežnosti zbranih podatkov težko, zato marsikateri odlomek pred vključitvijo v delo ni doživel temeljite revizije. To je prvi vzrok za precej napak. Drugi vzrok so napake poznejših poznoantičnih in srednjeveških prepisovalcev, ki so bili postavljeni pred zahtevno nalogo prepisa obsežnega dela zahtevne vsebine v težkem in lapidarnem slogu, polnem tujih, pogosto neznanih strokovnih izrazov. Tudi glede preoddaje besedila *Naravoslovja* od antike naprej je še veliko nejasnega; ohranjene rokopise delimo na: a) »starejše« (*vetustiores*), nastale od 5./6. stol. do ok. 1000, ki so ohranjeni le fragmentarno,⁵⁹ in b) »mlajše« (*recentiores*), nastale od 9./10. stol. naprej.⁶⁰ Ohranjenih je več kakor 200 rokopisnih prepisov, od teh 130 v celoti. Ob tolikšni množici rokopisov vseh doslej še ni bilo mogoče postaviti v medsebojno razmerje, določiti njihovo morebitno povezanost in jih razvrstiti v tako imenovano *stemma codicum* – »kodeksno deblo«, ki bi nas pripeljalo do najstarejšega, izvirnega rokopisa. Prepisovalci in uporabniki so delo pogosto popravljali in celo dopolnjevali, kar povzroča nemalo težav izdajateljem, ki morajo rokopise prečistiti ter ločiti naknadne rivke, dopolnila in popravke od izvirnega besedila.⁶¹

Plinij je izhajal iz dveh tradicij:

a) Grške tradicije, ki sega daleč nazaj, vse tja do Izokrata, ko prvič srečamo idejo »zaokrožene« (= enciklopedične) izobrazbe. Pomemben člen v tej

⁵⁸ *Pisma* 3, 5, 17: *commentarios ... opistographos quidem et minutissimis scriptos*.

⁵⁹ Najboljši med njimi so: *codex Moneus* iz 5. stol., ki je obenem tudi najstarejši ohranjeni rokopis (hrani ga Avstrijska nacionalna knjižnica na Dunaju; Palimpsest, 134; obsega odlomek 11, 6–15, 77 z vmesnimi vrzelmi), *codex Leidensis Vossianus* fol. n. 4 iz 9. stol. (hranijo ga v Leidnu; obsega odlomek 2, 196–6, 51 z vmesnimi vrzelmi) in *codex Bambergensis* iz 9. stol. (odlomek 32–37).

⁶⁰ Najpomembnejši so: *codex Vaticanus* 3861, *codex Parisinus* 6795, *codex Parisinus* 6796 in *codex Leidensis Vossianus* fol. n. 61. Med mlajšimi rokopisi prinašajo nekateri celotno besedilo *Naravoslovja*.

⁶¹ Za zgodovino rokopisne preoddaje Plinijevega *Naravoslovja* gl. Gudger, *Pliny's Historia Naturalis*; Schanz in Hosius, *Geschichte der römischen Literatur*, str. 777–780; Campbell, *Two Manuscripts of the Elder Pliny*; Kroll, *Plinius der Ältere*, str. 430–436; Sallmann, *Plinius [1] P. Secundus*, str. 1139–1140; Chibnall, *Pliny's Natural History and the Middle Ages*; Desanges, *Le manuscrit (CH) et la classe des 'recentiores'*; Desanges, *Note complémentaire sur trois manuscrits 'recentiores'*; Nauert, *Humanists, Scientists and Pliny*; Armstrong, *The Illustration of Pliny's Historia naturalis*; Eastwood, *Plinian Astronomy in the Middle Ages and the Renaissance*; French, *Pliny and the Renaissance Medicine*; Brunhölzl, *Plinius I. P. d. Ä. im MA*; von Albrecht in Schmelting, *A History of Roman Literature*, str. 1271.

tradiciji je bil Platon, sledila pa sta mu Aristotel in Teofrast, očeta znanstvenega pristopa in oblikovalca znanstvene taksonomije. Tovrstna literatura se je razmahnila v helenizmu, ko se je zanimanje za znanje vse bolj širilo; področja znanosti so se vse bolj diferencirala, vednost se je vse bolj poglobljala, večalo se je zanimanje za aitiologijo, starinoslovje, leksikografijo, pa tudi za zbiranje eksotičnega in nenavadnega (vidnejši predstavniki: Kalimah, Arat, Evdoksos, Nikander ...).

b) Rimske tradicije, na čelu katere stoji Mark Porcij Kato (234–149 pr. Kr.) z enciklopedijo *Napotila sinu (Praecepta ad filium)* oz. *Sinu Marku (Libri ad Marcum filium)*; vključevala je poljedelstvo, medicino, morda tudi govornišтво, pravo, vojaške veščine) in z delom *O poljedelstvu (De agricultura)*. Sledita mu Varo (116–27 pr. Kr.) z delom *Znanosti in umetnosti (Disciplinae)* v devetih knjigah in Celz (15–54 po Kr.) z enciklopedijo *Umetnosti (Artes)*; ohranilo se je samo osem knjig o medicini). Del te tradicije je tudi Lukrecij (94–55 pr. Kr.), ki je v delu *O naravi sveta (De rerum natura)* pretil v verze Epikurov nauk; z njim si Plinij deli mnoge teme, ne pa tudi načina obravnave.⁶²

Viri, ki jih je Plinij povzemal, so: naravoslovci (zlasti Aristotel in Teofrast), geografi in topografski pisci (Mark Agripa, Efor, Strabo, Herodot, Dionizij, Megasten, Eratosten, Ktezias, Efor idr.), zgodovinarji (vsi pomembnejši grški in rimski zgodovinarji: Herodot, Ksenofont, Tukidid, analisti, Kato, Livij ...), enciklopedisti (Kato, Varo, Verij Flak idr.), pisci monografij (Kato, Varo, Vitruvij, Dioskurid, Celz, Kaliksen idr.), strokovni pisci, poročila vojaških poveljnikov in rimskih vitezov, upravitelji provinc, državni arhiv in zasebni arhivi, zapisi in poročila raziskovalcev, tuji pooblaščenci in poslanci, poročila rimskih lokalnih oblastnikov, neimenovani viri (posamezniki, ustna tradicija, *mirabilia*). Veliko virov je neznanih oz. nedokazljivih. Podatkov iz prve roke najdemo razmeroma malo. Strokovna literatura je bila res Plinijev primarni vir (glavni vir za zoologijo je Aristotel, za botaniko in mineralogijo Teofrast), ne pa edini; veliko podatkov je pridobil še iz uradnih dokumentov, poročil, zapisov, pa tudi »iz druge roke«, iz ustnih informacij in neobjavljenih virov (napisi ...).⁶³

Raziskovalci so Plinija kritizirali, ker je (pretirano) zaupal svojim virom;⁶⁴ to so bili v prvi vrsti Aristotel, Teofrast, hipokratiki (popoln seznam navaja v indeksu 1. knjige),⁶⁵ pogosto pa tudi podatki iz druge ali tretje

⁶² Prim. Carey, *Pliny's Catalogue of Culture*, str. 18; Murphy, *Pliny's the Elder's Natural History*, str. 13.

⁶³ Gl. Healy, *Mining and Metallurgy in the Greek and Roman World*, *passim*; French–Greenaway, *Science in the Early Roman Empire*, *passim*; Healy, *Pliny the Elder on Science and Technology*, str. 42–70; French, *Pliny and Renaissance Medicine*, *passim*.

⁶⁴ Prim. Murphy, *Pliny the Elder's Natural History*, str. 10–11.

⁶⁵ Prva knjiga je novost in posebnost. V njej Plinij v navezavi na predgovor in posvetilo navede vsebino vseh 36 knjig (1, 33, uvod); omeni, da je 1. knjiga tako zasnovana zato, da cesarju in

roke. Plinij se večkrat kritično distancira od svojih virov, vendar je pri tem pristranski, saj je velikokrat negativno naravnani v razmerju do Grkov.⁶⁶ To je glede na dejstvo, da je uporabil znatno več grških del, nenavadno.⁶⁷ To je Plinijeva reakcija na pohlep, materializem in ekstravaganco – glavne vzroke za propad rimske morale, v katerih je videl dediščino Grčije. Sam je izhajal iz stoicizma, ki je poudarjal čut za dolžnost; razkošje, ki ga je obdajalo, pa je bilo po stoicizmu v nasprotju z življenjem v skladu z naravo, na kateri je Plinij zasnoval svoje delo. Oklenitev stoiške filozofije je bila Plinijeva reakcija na nravi in življenjski slog zgodnjega cesarskega obdobja; to se vedno znova potrjuje v njegovih digresijah o družbi.

Plinij Starejši na Slovenskem

V strokovni in prevodni literaturi na Slovenskem je Plinij Starejši zelo slabo zastopan. Nekajkrat so se na njegovo *Naravoslovje* sklicevali novoveški zgodovinarji (npr. Schönleben v delu *Carniolia antiqua et nova* idr.), noben pisec ali prevajalec pa se ni z njim intenzivneje ukvarjal. V šolstvu predmarčne dobe najdemo nekaj odlomkov iz Plinija v drugem delu latinske hrestomatije,⁶⁸ po reformi avstrijskega šolstva leta 1849 pa ni bil nikoli več del redne šolske lektire; včasih, toda zelo redko, je bil del zasebne lektire, ki so si jo lahko učenci izbrali glede na svoje interese in želje.⁶⁹ Edini znanstveno-strokovni prispevek o Pliniju, ki je izšel na Slovenskem, je v letih 1885 in 1886 v letnem izvestju mariborske gimnazije napisal Gustav Heigl. V njem je predstavil vire za 11. knjigo Plinijevega *Naravoslovja*.⁷⁰ Edini daljši odlomek iz Plinija v slovenskih učbenikih za latinščino najdemo (če odštejemo nekaj

bralcu, ki sta zaposlena s številnimi obveznostmi, omogoči, da takoj najdeta želeno, ne da bi jima bilo treba brati celotno delo. K vsebini vsake knjige je dodal tudi seznam uporabljenih piscev (1, 21, uvod: *in his voluminibus auctorum nomina praetextui*), rimskih (*auctores*) in nerimskih (*externi*); v celotnem indeksu navaja 146 rimskih piscev in 327 (ne vedno direktno uporabljenih) grških piscev, ki jih je uporabil kot predlogo. Ali je Plinij vsa dela res prebral, ostaja odprto vprašanje. Večinoma gre za strokovne pisce; dela večine izmed njih so se v teku časa izgubila in mnoge med temi omenja samo Plinij. Prim. tudi Gudger, *Pliny's Historia Naturalis*, str. 269.

⁶⁶ Grkom in grški kulturi med drugim očita puhlost, praznost (5, 4), pretiravanje, lahkovernost (8, 82), zahrbtni učinek grške medicine in medicinske literature (29, 14) ipd. Prim. tudi Beagon, *Roman Nature*, str. 18–21.

⁶⁷ Prim. French, *Ancient Natural History*, str. 18–20; Beagon, *Roman Nature*, str. 219.

⁶⁸ Gl. *Chrestomathiae Latinae pars posterior*. Vindobonae, In libraria Caes. Reg. ad St. Annae in platea Joannis 1812. VI. *Ex C. Plinio Secundo Majore*: 1. Memoriae eximiae specimina (7, 24); 2. Caesar vigore animi praestans (7, 25); 3. Fortitudinis exemplar (7, 29); 4. Honos eruditus habitus (7, 30); 5. Elephas (8, 6ss.); 6. Catonis in Carthaginem odium perneciale (15, 20); 7. Apis, numen Aegyptium (8, 71); 8. Pictores quidam clari veterum (35, 36).

⁶⁹ Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu*, str. 107 (op. 181) in 116.

⁷⁰ Heigl, *Die Quellen des Plinius*.

posameznih iztrganih stavkov, vključenih v slovnične vaje) v *Latinski čitanki za četrti (in peti) gimnazijski razred* Janka Košana, ki je izšla l. 1912. V drugi del čitanke je prof. Košan skupaj z odlomki iz Evtropija in Flora vključil tudi odlomek iz Plinijevega *Naravoslovja*, in sicer paragrafe, v katerih predstavlja grškega slikarja Apela.⁷¹

Viri

- CIG – *Corpus Inscriptionum Graecarum*, ur. A. Böckh, Berlin, 1825–1877.
CGL – *Corpus grammaticorum Latinorum*, <http://kaali.linguist.jussieu.fr/CGL/>.
CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*, ur. Th. Mommsen, Berlin 1862–.
IGRRP – *Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes*, ur. R. Cagnat, Paris, 1901–1927.
OGIS – *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae*, ur. W. Dittenberger, Leipzig 1903–1905.

Literatura

- von Albrecht, Michael in Gareth L. Schmeling: *A History of Roman Literature: From Livius Andronicus to Boethius: With special regard to its influence on world literature*. Vol. 1 translated with the assistance of Frances and Kevin Newman, vol. 2 translated with the assistance of Ruth R. Caston and Francis R. Schwartz. Leiden: Brill, 1997.
- Armstrong, Lilian: The Illustration of Pliny's *Historia naturalis*: Manuscripts before 1430. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 46, 1983, str. 19–39.
- Bandinelli, Ranuccio Bianchi: *Rome, the Centre of Power: Roman Art to AD 200*. London: Thames and Hudson, 1970.
- Baratta, Mario: La fatale escursione vesuviana di Plinio. *Athenaeum*, 9, 1931, str. 71–107.
- Beagon, Mary: *Roman Nature: The Thought of Pliny the Elder*. Oxford: Clarendon Press, 1992.
- Bessone, Luigi: Sulla morte di Plinio il Vecchio. *Rivista di studi classici*, 17, 1969, str. 166–179.
- Bianchi, Elisa: Teratologia e geografia. *Acme*, 34, 1981, str. 227–249.
- Bratož, Rajko: *Rimska zgodovina – I. Prvi del: Od začetkov do nastopa cesarja Dioklecijana*. Ljubljana: Študentska založba, 2007.

⁷¹ *Naravoslovje* 35, 79–97. Gl. Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu*, str. 205–206.

- Brunhölzl, Franz: Plinius I. P. d. Ä. im MA. *Lexikon des Mittelalters*, VII: *Planudes bis Stadt (Rus)*. Darmstadt: WBG, 1995, str. 21–22.
- Campbell, D. J.: Two Manuscripts of the Elder Pliny. *AJPh*, 57, 1936, str. 113–123.
- Carey, Sorcha: *Pliny's Catalogue of Culture*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Chibnall, Marjorie: Pliny's Natural History and the Middle Ages. *Empire and Aftermath: Silver Latin II* (ur. Thomas Alan Dorey). London: Routledge, 1975, str. 57–78.
- Chilver, Guy Edward Farquhar: *Cisalpine Gaul: Social and Economic History from 49 BC to the Death of Trajan*. Oxford: Clarendon Press, 1941.
- Citroni Marchetti, Sandra: Filosofia e ideologia nella 'Naturalis historia' di Plinio. *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt (ANRW)*. Teil II: *Principat*, Band 36: *Philosophie, Wissenschaften, Technik*, 5. Teilband: *Philosophie (Einzelne Autoren; Doxographica)*. Berlin, New York: de Gruyter, 1992, str. 3249–3306.
- della Casa, Adriana: Plinio grammatico. *Atti del Convegno di Como (1979–) Plinio il Vecchio sotto il profilo storico e letterario*. Como: Banca Briantea, 1982, str. 109–115.
- Desanges, Jehan: Le manuscrit (CH) et la classe des 'recentiores' de l'Histoire Naturelle de Pline Ancien. *Latomus*, 25, 1966, str. 508–525.
- Desanges, Jehan: Note complémentaire sur trois manuscrits 'recentiores' de l'Histoire Naturelle de Pline Ancien. *Latomus*, 25, 1966, str. 895–899.
- Eastwood, Bruce S.: Plinian Astronomy in the Middle Ages and the Renaissance. *Science in the Early Roman Empire: Pliny the Elder, his Sources and Influence* (ur. Roger French in Frank Greenaway). London, Sydney: Croom Helm, 1986, str. 197–251.
- French, Roger: Pliny and Renaissance Medicine. *Science in the Early Roman Empire: Pliny the Elder, his Sources and Influence* (ur. Roger French in Frank Greenaway). London, Sydney: Croom Helm, 1986, str. 252–281.
- French, Roger: *Ancient Natural History*. London: Routledge, 1994.
- Grisé, Y.: L'illustre Morte de Pline le Naturaliste. *Revue des Etudes Latines*, 58, 1980, str. 338–343.
- Gudger, E. W.: Pliny's *Historia Naturalis*. The Most Popular Natural History Ever Published. *Isis*, 6/3, 1924, str. 269–281.
- Healy, John F.: *Mining and Metallurgy in the Greek and Roman World*. London: Thames and Hudson, 1978.
- Healy, John F.: The Language and Style of Pliny the Elder. *Filologia e Forme Letterarie: Studi offerti a Francesco della Corte*, IV. Urbino: Università degli studi di Urbino, 1988, str. 1–24.
- Healy, John F.: *Pliny The Elder on Science and Technology*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Hehn, Victor in Otto Schrader: *Kulturpflanzen und Haustiere in ihrem*

- Übergang aus Asien nach Griechenland und Italien*. 8. izdaja. Berlin: Borntraeger, 1911.
- Heigl, Gustav: Die Quellen des Plinius im XI. Buche seiner Naturgeschichte. *Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg*, 1885, 1–45; 1886, 1–56.
- Howe, N. P.: In Defence of the Encyclopaedic Mode: On Pliny's Preface to the Natural History. *Latomus*, 44, 1985, str. 561–576.
- Hriberšek, Matej: *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.
- Keil, Heinrich: *Grammatici Latini*. Leipzig: Teubner, 1855–1880 (repr. Hildesheim: 1961, 1981).
- König, Roderich in Gerhard Winkler: *Leben und Werk eines antiken Naturforschers. Anlässlich der Wiederkehr seines Todes beim Ausbruch des Vesuv am 25. August n. Chr.* München: Heimeran, 1979.
- Kroll, Wilhelm: Plinius der Ältere. *RE*, 41, 1951, str. 271–439.
- Maxwell-Stuart, P. G.: *Studies in the Career of Pliny the Elder and the Composition of his Naturalis historia*. St. Andrews: University of St. Andrews, 1996.
- Mommsen, Theodor: Eine Inschrift des älteren Plinius. *Hermes*, 19/4, 1884, str. 644–648.
- Müller, Johann: *Der Stil des älteren Plinius*. Innsbruck: Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, 1883.
- Murphy, Trevor: *Pliny the Elder's Natural History. The Empire in the Encyclopedia*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Nauert, Charles G.: Humanists, Scientists and Pliny: Changing Approaches to a Classical Author. *The American Historical Review*, 84, 1979, str. 72–85.
- Norden, Eduard: *Die antike Kunstprosa vom VI. Jahrhundert vor Christ bis in die Zeit der Renaissance*, 1–2. Leipzig: Teubner, 1909.
- Reynolds, Joyce: The Elder Pliny and his Times. *Science in the Early Roman Empire: Pliny the Elder, his Sources and Influence* (ur. Roger French in Frank Greenaway). London and Sydney: Croom Helm, 1986.
- Sallmann, Klaus: Plinius [1] P. Secundus, C. (der Ältere). *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike. Altertum. Band 9, Or–Poi* (ur. Hubert Cancik in Helmut Schneider). Stuttgart, Weimar: 2000, col. 1135–1141.
- Schanz, Martin in Carl Hosius: *Geschichte der römischen Literatur bis zum Gesetzgebungswerk des Kaisers Justinian. Zweiter Teil: Die römische Literatur in der Zeit der Monarchie bis auf Hadrian*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1935.
- Science in the Early Roman Empire: Pliny the Elder, his Sources and Influence* (ur. Roger French in Frank Greenaway). London, Sydney: Croom Helm, 1986.
- Sigurdsonn, Haraldur, Stanford Cashdollar in Stephen R. J. Sparks: The

- Eruption of Vesuvius in A. D. 79: Reconstruction from Historical and Volcanological Evidence. *American Journal of Archeology*, 86, 1982, str. 39–51.
- Syme, Ronald: Pliny the Procurator. *Harvard Studies in Classical Philology*, 73, 1969, str. 201–236.
- Syme, Ronald: *The Roman Papers of Sir Ronald Syme*, 1–7 (ur. A. R. Birley). Oxford: Oxford University Press, 1979–1991.
- The Oxford Classical Dictionary* (ur. Simon Hornblower in Antony Spawforth). 3. izdaja. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Walde, Alois in Johann B. Hofmann: *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. 5., nespremenjena izdaja. Heidelberg: Winter, 1982.
- Zirkle, Conway: The Death of C. Plinius Secundus AD 23–79. *Isis*, 58, 1967, str. 553–559.

Plinian Crumbs (Crusta Pliniana)

Summary

The research into Pliny the Elder's life and work is based either on secondary sources or on the information provided by the author himself, both in his *Natural History* and in the fragments of his lost works. Many questions remain open – questions about his youth, family, and especially the period of his military and political career. No less than for his *Natural History*, he is renowned for his spectacular death, which has received far too much attention from researchers in their scholarly *acribia*. Due to the style characteristics (such as inconcinnity, ellipsis, brevity, parentheses, periphrases) and language peculiarities (such as loan words, neologisms, technical terminology), *Natural History*, the most extensive prose work of Roman literature handed down to us, remains a unique document of Silver Latin, which still presents many opportunities for research.

Pliny's influence on the writers of Late Antiquity, the Middle Ages, and the early Modern Age has been thoroughly explored, while the transmission of his *Natural History* since antiquity largely remains unclear. The errors committed by medieval copyists, the later interpolations added by early modern scholars, and the numerous unclear and controversial places which have been variously solved and explained by editors call for a new critical edition of the original text. Despite contemporary text-critical approaches, the task is a most difficult one: there are more than 200 manuscript copies preserved, 130 of these integral, which are scattered throughout Europe and not assigned as yet to a so-called family tree of codices (*stemma codicum*).

In Slovenia, Pliny has received little attention. His *Natural History* has

not been translated into Slovenian as yet. Occasional references may be found in the works of older historians, such as Schönleben's *Carniolia antiqua et nova*, and a handful of short passages have been included in textbooks for classical languages, but in terms of scholarship, a single paper on the *Natural History* has been published so far (Gustav Heigl 1885/1886).